

ON THE BAGHDAD ROAD: ON THE TRAIL OF W. J. CHILDS
A STUDY IN BRITISH NEAR EASTERN INTELLIGENCE AND HISTORICAL
ANALYSIS, c.1900-1930

BY JOHN FISHER

The history and development of espionage elicits great interest with each release of classified material. The evolution of a professional British foreign intelligence gathering service from a network of 'gentlemen spies' in the early years of this century may be followed among documents at the Public Record Office, Kew. This article attempts to trace the career of a figure whom the author first encountered as 'WJC', initials appended to a memorandum written in 1926, on the development of the pan-Tunisian movement in Turkey during the First World War. The subject of that paper invoking, as it did, memories of Buchan's *Greenmantle*, encouraged further searches among many archival sources to establish the identity and history of its author.

On a particularly cold and stormy day in October 1911, a solitary figure might have been observed disembarking from an Austrian coal-steamer at the Black Sea port of Samsun. After an overnight stay, and over the next five months the traveller proceeded on foot to Alexandretta on the Mediterranean coast. However, of a journey of almost 1300 miles, this mysterious traveller spent only 54 days on the road.¹

William John Childs can first be traced with any degree of certainty to a passport application in the spring of 1910.² Quite why, at the age of forty-two, he chose to embark upon this adventure may never be entirely clear. Indeed, much of his life prior to this remains a mystery. In the autumn of 1911, having apparently been delayed unavoidably in Constantinople, he embarked upon a journey which he recorded in his book, *Across Asia Minor On Foot*, first published in 1917 by W. Blackwood & Sons. Further excerpts, relating various travels in Asia Minor, followed in *Blackwood's Magazine* and in the *Journal of the Royal Central Asian Society* between 1915 and 1916.

From these and other sources, we know that Childs was no novice to travel in Asia Minor. He had, it seems, previously spent a year at Samsun, probably using it as a base for forays into the interior. Childs had also possibly travelled in France, Greece, the Balkans, Germany, Italy, Norway, and Australia. By 1912, if not earlier, he was resident in Constantinople, where he lived in total for two years, witnessing and recording the arrival in that year of the *Goeben*, the infamous German battleship. We also know that Childs had an extremely inquisitive mind; that he was gifted in the breadth of his interests, particularly in his knowledge of the classical past of Asia Minor; that he was something of an amateur archaeologist, architectural historian, and numismatist; that, whatever his past, he was by his own admission, no stranger to the sight of blood.

Childs readily admitted that his book contained 'no bloodletting [and] no hair-breadth escapes'. Yet it did contain a fascinating picture of a region of extreme diversity in race,

¹ It is interesting that Capt. Frederick Burnaby's epic journey across Asia Minor on horseback in 1876 also took five months and also began in the autumn. Burnaby was a Cavalry Officer on half pay: *On Horseback Through Asia Minor*, with an introduction by Peter Hopkirk (Oxford, 1996). However, Childs does not appear among those Army officers listed among the half pay registers at the Public Record Office, PMG 4/168-70 (PRO).
² FO 650/19 (PRO). The application was made on 30 May 1910, and the recommendation was made by a solicitor, H. F. G. Salt (based at 44 Bedford Row, London). Unless otherwise stated, the remaining material in this article relates to Childs' book and to his published articles. Although Childs was a British passport holder, I have been unable to trace his birth certificate. Available evidence suggests that he was not a colonial.

On The Baghdad Road: On The Trail of W. J. Childs a Study in British Near Eastern Intelligence and Historical Analysis, c. 1900-1930*

John Fisher

Archives, 1999, Oct.1, Vol. 24, No. 101, pp 53-70.

Merve ÖZGENÇ**

Ortadoğu üzerine birçok makalesi ve İngiliz diplomasisi hakkında *Yirminci Yüzyılda Dışışleri, Ticaret ve İngiliz Dış Politikası - İngiliz Diplomasisi ve Kaosa İniş: Jack Garnett'in Kariyeri, 1902-19 - Din ve Diplomasi: Din ve Britanya Dış Politikası 1815-1941- Erkek Casuslar: İmparatorluk ve Ötesindeki İngiliz Ajanları* gibi kitapları bulunan^{§§§§} Dr. John Fisher, University of the West of England'da tarih

* Bağdat Yolu Üzerinde: İngiliz Yakın Doğu İstihbaratı ve Tarihsel Analizi Üzerine W. J. Childs'ın İzinde Bir Çalışma (1900-1930)

** Kamu yönetimi mezunu, mrvoznec@gmail.com

§§§§ <https://people.uwe.ac.uk/Pages/person.aspx?accountname=campus%5Cj2-fisher> (25.03.2018 tarihinde erişilmiştir.)

bölümü öğretim üyesidir. Fisher, *Yürüyerek Anadolu* isimli eseriyle**** ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye’de Turancılık hareketinin gelişimi üzerine aktardığı bilgilerle dikkatleri üzerine çekmiş olan William John Childs’ı (1869-1933)†††† da bu analizinde ele almıştır.

Childs’ın Anadolu hakkında oldukça bilgili olduğu eserinden ve diğer çalışmalarından anlaşılmaktadır. Haliyle bu bilgileri nasıl edindiği ve kişisel yaşamı ile nasıl sentezlediği konusu da merak uyandırmaktadır. Yazar hakkında bilgi bulmak zor olmakla beraber Dr. John Fisher’in hazırladığı; tanıtımını yaptığımız bu makale araştırmacılara ışık tutmaktadır. Analiz Childs’ın kariyerini izlemeye çalışmakta, istihbarat servisi birimleri üzerine oldukça bilgi bulundurmakta ve zaman zaman Childs’ın özel hayatına da yer vermektedir. Değerlendirmemiz de bu analiz üzerine olacaktır.

1900’lerde Osmanlı Devleti zor zamanlar yaşamaktaydı. Devlet sınırları içerisinde isyanlar, cemiyet faaliyetleri, balkan savaşı, devlet adamlarının işlerine sadık olmamaları, suikast girişimi, Bosna-Hersek’in Avusturya Macaristan tarafından ilhak edilmesi, Rumlar ve Ermeniler’in Osmanlı’ya karşı duruşları, İtalya’nın saldırısı, Abdülhamid’in tahttan indirilmesi gibi birçok sorunla baş etmeye çalışmaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı sıralarında Fransa, İngiltere, Rusya ve Almanya gibi büyük devletler Osmanlı’nın topraklarıyla yakından ilgilenmeye başlamışlardı. Devletler, Osmanlı Devleti’nin bol kaynaklarını sömürebilmek –özellikle petrol- için adeta yarış içine girmiş ve her yola başvurarak, ajanlık da dâhil olmak üzere, topraklar içerisine girmeye çalışmışlardır. Mısır, Filistin, Türkiye ve daha nice örnek olarak gösterilebilir. II. Abdülhamid döneminde ülkenin içinde birçok ajan mevcuttu ve bu ajanlar Osmanlı içerisindeki devlet adamlarına para vererek bilgi satın alıyorlardı. Hazin manzara Sultan’ı, devlet adamlarını denetlemek için profesyonel manada Yıldız Teşkilatı’nı kurmaya ve dış ülkelerin Osmanlı’ya karşı ajanlık durumuna benzer faaliyetleri ülke içinde göstermeye mecbur bırakmıştır:

“Osmanlı topraklarında gözü olan bu devletler, henüz XVIII. ve XIX. yüzyılda, gezgin, misyoner ve diplomat rolüne bürünen çeşitli ajanlarını Osmanlı ülkelerine sevk ediyor; onlara, birçok stratejik yerlerin haritalarını çizdiriyor; sömürebilecekleri kaynakları, araç olarak kullanabilecekleri Hıristiyan ve Müslüman toplumları (ya da azınlıkları) saptayarak onlarla ilişki kuruyorlardı. Bu ajanlar arasında, Fransa’dan Père Thomas Bois, politikacı Franklin-Bouillon ve Albay Moujin; İngiltere’den Yarbay Rawlinson, Binbaşı V. Millingen, Binbaşı Soane, Yarbay Mark Sykes, Yarbay T.E. Lawrence ve Binbaşı Noel; Rusya’dan Subay S. Proskoviakov, Albay V.A. Kartsov, Yüzbaşı P.Y.

**** William John Childs, *Yürüyerek Anadolu Samsun-Halep 1911-1912*, Kitap Yayınevi, 2017, 418 s.

†††† Oxford Dictionary of National Biography (25.03.2018 tarihinde erişilmiştir.)

Averianov, Vladimir Minorski, Prens Boris Shakovski ve Boris Nikitin; Almanya'dan Wilhelm Wasmuss, Schönemann ve Litin; ABD'den Amiral Chester, Tümgeneral Harbord, v.s. akla gelir.” ****

İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nin (Secret Intelligence Service)§§§§§§§§ 1909 yılında kurulduğunu ele aldığımızda Childs'in servise önemli etkilerinin olduğunu düşünebiliriz. Denizaşırı görevlere giderek istihbarata bilgi topladığı kayda geçmiştir. Savaş zamanında Childs'in fikirlerine başvurulmuş, deneyimlerinden ve bilgilerinden faydalanılmıştır. Özellikle 1919'dan itibaren İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nin çalışmalarına bakıldığında İstanbul ve Yakındoğu üzerinde Türk-Bolşevik birliği olmaması için özel çaba harcandığı da açıkça görülmektedir.

Britanya Amirallik Dairesi'nde bir istihbarat subayı olan William John Childs yukarıda zikrettiğimiz *Yürüyerek Anadolu* adlı hatıralarına göre Ekim 1911'de, kesin olmamakla beraber 42 yaşındayken, Samsun Limanı'na ayakbastı ve 5 ay boyunca yürüyerek, gözlem yaparak İskenderiye'ye ulaştı; fakat biliyoruz ki Childs daha önce de Anadolu'ya gelerek deneyim elde etmiştir. İngiliz Hükümeti Anadolu'ya olan uluslararası rekabetin büyüdüğünün farkındaydı. Özellikle İskenderun Limanı Rusya'nın Hindistan'daki ilerlemelerine karşı durabilmek için hayati bir önem taşıyordu. 20. Yüzyılın başlarında Almanlar İstanbul'u etkilemiş ve Londra'da alarmlar çalmaya başlamıştı. Etkiden kasıt ise Bağdat Demiryolu'nun inşası, İran Körfezi ve İskenderun'dur. Childs'in yolculuğu tam da bu sırada olmuştur. Üstelik yolculuğun gerçekleştiği 1911-1912 yıllarında Trablusgarp Savaşı nedeniyle Osmanlı Devleti ile İtalya savaş halinde bulunmaktaydı. Yine bu dönemde hazırlanmış olan; Anadolu, Suriye ve Mezopotamya üzerine ekonomik potansiyel hakkında raporlar, haritalar oluşturulmuştu. Bu sebeple dönemin hassas ve zor diplomatik yazışmalarının da önemi büyüktür. Childs da Batı Akdeniz Konsolosluğu'nun üyesi olmuş ve coğrafi alan hakkında kayıtsız olan bilgileri paylaşmıştır. Dışişleri için de bilgiler hazırlamış-üretmiştir. Çalışmaları İngiliz Dışişleri Bakanlığı kütüphanesine de eklenmiş bulunmaktadır. 20. Yüzyılda toplumu etkileyen politikacılarla görüşmüştür. Cherkley Court, Sir Max Aitken, Lord Beaverbrook, Churchill gibi...

Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş ofisi çalışmalarına devam etmiş ve Mersin, Halep, Kilis, Adana, Gelibolu Yarımadası üzerine araştırmalara katkıda bulunmuştur. Londra'ya döndüğünde tüm yazılarını gözden geçirmiştir. Yazıları bölge, insanlar, sosyal yaşam, ırk ve diğer bilgilerden (mutfak tatları bile) oluşarak amaçlanan, istenen hedefler doğrultusuna erişmiştir.

Daha önce de topraklarımıza geldiğinden bahsetmiştik. Makaleden 2 yıl İstanbul'da (her iki yakada) kaldığını öğreniyoruz; ayrıca Ege sahili boyunca birçok yolculuk yapmıştır, Trakya'yı da gözlemlemiştir ve bu gezilerden elde ettiği bilgilerden oluşan toplamda altıdan fazla yazı yazmıştır.

**** <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/osmanli-imparatorlugunun-son-donemi-ve-turkiyeyi-bolme-cabalari-1908-1918/>

(23.03.2018 tarihinde erişilmiştir.)

§§§§§§ <https://www.sis.gov.uk/our-history.html> (22.03.2018 tarihinde erişilmiştir.)

Osmanlı toplumu ve siyaseti hakkında oldukça net gözlemler elde edebileceği bir dönemde bu yürüyüşü gerçekleştirmişti diyebiliriz. Özellikle katliam (Batıların ileri sürdüğü), din, ırk, ekonomi, politika ve yerel faktörler üzerine yoğunlaşmıştır. Ermeniler, Yunanlılar ve Kürtler üzerine de kısaca anlatımları mevcuttur. Çalışmaları da deniz istihbarat birimiyle başlanılarak tarih ve devlet işlerinde yer almıştır. İsminin deniz donanması listesinde de olduğu ortaya çıkmıştır. 1916 yılının Temmuz ayı sonunda ağır bir hastalığa yakalanmış ve tahminlere göre sağlık durumu sebebiyle hükümet tarafından Childs'tan istifade edilmesi uzun sürmüştür.

Ekim 1919'da Bulgaristan, Türkiye, İran, Filistin, Suriye, Kafkaslar ve Ortadoğu'nun gelişmesi hakkında raporlar hazırlamıştır. Amiraller istihbaratındayken de Bulgaristan'ın bir kısmının nüfusu hakkında kısa veriler sunmuştur. 1924'te Morley ile birlikte Kıbrıs üzerine İngiltere'nin adayı Yunanistan'a devretmemesi gerektiği hakkında yazı yazmıştır. 1926'da Pan-Türk politika hedeflerinin Türk askeri politikası üzerine etkileri hakkında geneli tahminlerden oluşan bir yazı yazmıştır. Türkiye'nin Jön Türk hareketleri üzerine politik etkileri ile de ilgilenmiştir. Çalışmaları ise gittikçe akademik bir boyut kazanmıştır.

Kişisel özellik olarak ise geniş bir merakla sahip olduğu için amatör arkeolog olması, mimari tarihe ilgi duyması, numismatist olması, coğrafyaya, etnolojiye, ekonomiye ilgi duyması ve gördüklerini tek tek kaydettiği bir günlüğünün olması şaşırtmamaktadır. Üstelik sessiz, titiz ve göze batmayan bir tarzı vardır. Öğretmen olabilmek için bir kampa katılarak bomba ve hendek üzerine eğitim aldığı da bilinmektedir ve hiçbir zaman gelirini nereden elde ettiği hususu aydınlatılmamıştır.

Childs, Osmanlı Devleti'nin ilişkilerini ve Müslümanların reaksiyonlarını anlamının önemli olduğunu düşünüyordu. Çalışmalarının büyük bir kısmının da bu coğrafyalar üzerinde olmasının temel sebebi budur. Ortaya koyduğu çalışmaları Batı dünyası devlet adamlarının ve tarihçilerinin yüzyıllardır ellerinde olması gerekecektir şuanda da birçok tez yazılımında, akademik diğer çalışmalarda temel olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'ne karşı bu tür girişimler İngiltere'nin ajanlık, istihbarat, dışişleri politikaları alanlarıyla ilgili birimlerin faaliyetlerini arttırmış ve bu durum üzerine birçok eserler vermiştir denilebilir (*Intelligence and International Relations 1900-1945, Cindirella Service British Consuls since 1825, British Policy Towards the Ottoman Empire ...* gibi). İngiliz politikalarını büyük ölçüde etkilediği açıktır. Makale genel olarak politika istihbarat birimi ya da diğer bakanlıklardayken geçen olaylar etrafında olmasına rağmen görevleri, istekleri ve kademesi söylenenlerin ardından, emin olmama durumu ile aktarılmıştır. Bu durum makalenin okunmasını ve anlamasını zorlaştıran en başat etkendir. Childs'ın çalışmaları Batı camiasındaki diğer araştırmacılar gibi Osmanlı Devleti aleyhine niteliktedir. Makalede de, yazdıklarında birçok propaganda olduğu aktarılmıştır. Propaganda durumuna en büyük örnek olarak ise çalışmalarını katliamın olması yönünde ilerletmiş olması ve "*Kafkasya'da Ermeni Vilayetlerinin Nüfusu*", "*Ermeni Tarihi Üzerine Notlar*"

adlı veriler örnek gösterilebilir niteliktedir. Ayrıca daha önce de yazdığımız üzere Yunan ve Kürt ayrımları üzerine de düşmüştür.